

Відгук

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Тьор Лариси Вікторівни «Соціально-психологічні чинники взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності у юнацькому віці», представлене на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук із спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Суттєвим питанням сучасної психологічної науки в Україні є висвітлення соціально-психологічних особливостей і властивостей пізнавальної діяльності особистості. Тому, тема дисертаційного дослідження Тьор Л.В., яка присвячена вивченню проблеми соціально-психологічних особливостей прояву когнітивних стилів, як способу перетворення смислової інформації у пізнавальній діяльності юнаків, є вкрай актуальною. Її значущість зумовлена зростаючими вимогами до інтелектуальних здібностей особистості юнацького віку, залученої у складні й насичені інформацією ситуації сучасного соціуму. Тому схвальної оцінки заслуговує виокремлення дисертанткою найбільш суттєвих характеристики пізнавальної діяльності: інтенційність пізнання (спрямованість на конкретний об'єкт, смисл); персоніфікованість (пізнання як процес і результат осягнення соціальної реальності, що має творчий характер). Загалом дослідження Тьор Л.В. розгортається у векторі висвітлення соціально-психологічних чинників пізнавальної діяльності через призму когнітивної, інтерактивної, духовної її складових. У дисертації висвітлюється специфіка як пізнавального, так і особистого розвитку суб'єкта. З цих позицій дослідження соціально-психологічних чинників й індивідуально-специфічних стратегій пізнавальної діяльності, серед яких найважливішу роль відіграють когнітивні стилі, а також процес взаємодії змістових компонентів пізнавальної діяльності, що надає можливість осмислення тенденцій становлення особистості юнацького віку, дозволяє значно покращити і оптимізувати пізнавальну діяльність й якість академічної та професійної підготовки в цілому.

У вказаному контексті значущості набуває проблема визначення соціально-психологічних чинників когнітивно-орієнтованого досвіду, що ґрунтується на положенні про трансформацію психічного образу соціального об'єкта, здійснювану під впливом суб'єктивного досвіду, в залежності від індивідуальної системи конструктів-схем, евристичних стратегій опрацювання інформації. Виходячи з поняття стратегії, як найпростішого способу вирішення повсякденних завдань, спираючись на життєвий досвід, дисертантка виокремлює поняття когнітивного стилю. Авторка наголошує на двоїстості природи когнітивного стилю (він створюється особистістю, належить їй, і, водночас, виявляється у діяльності, активності, спрямовується на перетворення зовнішнього світу). Звідти виокремлюються два підходи: дослідження індивідуальності, що створює когнітивний стиль; аналіз особливостей пізнавальної діяльності, у взаємодії з якою має прояв когнітивний стиль. Окрім цього, авторкою підкреслюється, що когнітивний стиль являє собою реалізацію життєвих принципів, цінностей суб'єкта. Важливість цього положення розкривається у наявності когнітивних операцій – когнітивних ходів, сукупність яких створює дискурсивну стратегію й когнітивні стратегії, спрямовані на ефективне оперування умовиводами. Когнітивний стиль пов'язано з цілепокладанням, здатністю планувати власні дії, вибір стратегії, її змістово-процесуальні характеристики, що зумовлені саме специфікою ціннісного ставлення суб'єкта до пізнавальної діяльності. У цілому, вплив когнітивного стилю на пізнавальну діяльність особистості юнацького віку виявляється як своєрідний мисленнєвий експеримент. Вказується, що різниця структур і змісту контекстів, характер їх змінювання впливає на обрання когнітивного стилю, власне пізнавальну діяльність.

У дисертаційному дослідженні авторкою обґрунтовано актуальність проблеми дослідження та розкрито ступінь її розробки, чітко визначено об'єкт, предмет наукового пошуку, висвітлено теоретико-методологічні засади і методи дослідження, вказано базу дослідження, визначено наукову новизну й теоретичне та практичне значення дослідження.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечено методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних позицій, використанням відповідним меті методам й завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу отриманих емпіричних даних, застосуванням методів математичної статистики.

Вагомість наукової новизни отриманих Тьор Л.В. результатів дослідження визначається тим, що у ньому вперше виокремлено провідні соціально-психологічні чинники взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності у юнацькому віці: соціальне середовище (сімейні установки; освітнє середовище); культурне середовище (індивідуалістичні та колективістичні культури); соціальні стереотипи (досвід багатозадачності; досвід вирішення проблем у групах); емоційна саморегуляція (позитивні емоції; специфіка соціальної підтримки); мотивація та соціальні установки (формування когнітивних стратегій: логічний та аналітичний підхід або глобальний та інтуїтивний; флексибільність мислення; соціальна рефлексія); визначено детермінанти когнітивно-стильових особливостей (полезалежності та понятійної диференційованості) у взаємодії з соціально-психологічними особливостями осіб юнацького віку, патернами поведінки та їх перебіг в умовах пізнавальної діяльності.

Окрім цього, дисертанткою висвітлено концептуальні й змістовно-процесуальні засади інтегрованої програми соціально-психологічного супроводу процесів формування й розвитку когнітивно-стильових особливостей успішності пізнавальної діяльності особистості та оптимізації їх взаємодії у юнацькому віці, через запровадження інноваційних соціально-психологічних технологій за методологічним, змістовим і технологічним компонентами.

Авторка поглиблює та уточнює уявлення про соціально-психологічну структуру пізнавальної діяльності й когнітивно-стильові особливості особистості юнацького віку, як вагової складової зазначеної структури. У проведеному Тьор Л.В. дослідженні дістали подальшого розвитку погляди на соціально-психологічні підходи до засобів і технологій оптимізації пізнавальної

діяльності у взаємодії з когнітивними стилями особистості, зокрема у юнацькому віці, що заслуговує на схвальну оцінку.

У першому розділі *«Теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності особистості у соціально-психологічній парадигмі наукового знання»* авторкою проведено аналіз наукових поглядів на соціально-психологічну природу взаємодії когнітивного стилю й пізнавальної діяльності.

Дисертанткою доведено, що пізнавальна діяльність поетапно розгортається від передбачення, переходу до розуміння, викладення того, що розуміється. Пізнавальна діяльність пов'язується із творчим переопрацюванням інформації. Акцентовано увагу на тому, що когнітивно-стильові характеристики впливають на результативність пізнавальної діяльності: полезалежність-полenezалежність (характеристика диференційованості мислення), імпульсивність-рефлексивність (характеристика реагування), глобальність-специфічність (параметри категоріальності), складність-простота (рівень уявлення), аналітичність-синтезованість (діапазон еквівалентності), конкретність-абстрактність (ступінь концептуальності). Дисертантка також зосереджує увагу на сутності взаємодії когнітивних стилів і механізмів пізнавальної діяльності, котра представлена на підґрунті соціально-психологічних чинників, що надає можливість окреслити взаємозв'язок процесуальної й змістово-результативної характеристик. Дисертантка показує наявність константної й змінної компонент пізнавальної діяльності, спираючись при цьому на положення про поліфонічність пізнавальної діяльності (існування домінуючих когнітивних стилів, менш значущих і «фонових» когнітивних стилів); багаторівневість характеру пізнання. Таким чином, когнітивний стиль, розкривається як явище, котре визначається змістовою і процесуальною специфікою.

Авторка переконливо визначає найважливіші характеристики когнітивних стилів, а саме: біполярність їх компонентів (які можна виявити лише за крайніми формами когнітивних реакцій), процесуальний характер (що визначає способи отримання інтелектуальних продуктів), стійкість у часі,

функціонування на різних рівнях (виявлення когнітивних функцій на різних рівнях), а також те, що оцінні судження щодо когнітивних стилів неможливо застосувати (адже стиль не визначає якість інтелектуального продукту).

На підґрунті результатів теоретичного аналізу проблеми, дисертантка узагальнює, що когнітивний стиль, як стійкий, індивідуально-специфічний спосіб одержання й перероблення інформації, є не стільки особистісною якістю, скільки характеристикою її діяльності, а стильові особливості об'єктивно дають змогу особистості оцінювати, судити, позиціонувати та діяти, тому вони пов'язані з особистісними та соціальними поведінковими характеристиками. Дослідниця слушно зауважує, що когнітивні стилі мають мотиваційно-сміслову підґрунтя, визначають стратегії та способи розв'язання проблемних ситуацій, мають прояв у пізнавальній діяльності та впливають на результати її здійснення. Авторкою доведено, що когнітивний стиль особистості визначає її пізнавальну позицію, етапи навчання, розвитку та формує особистісний образ світу.

У другому розділі *«Емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності у юнацькому віці»* авторкою представлено загальну стратегію емпіричного дослідження, висвітлено процедуру та принципи його побудови, обґрунтовано репрезентативність вибірки; здійснено аналіз психодіагностичного інструментарію та його відповідності завданням дослідження, а також наведено результати констатувального етапу дослідження та узагальнено його результати.

Якісний аналіз емпіричних даних, що здійснила Тьор Л.В., дозволив їй на першому етапі емпіричного дослідження, виходячи з його мети та висунутих припущень, довести, що когнітивні та стилістичні характеристики індивіда є основними чинниками, що взаємодіють із пізнавальною діяльністю. Полезалежність – полenezалежність проявилася як здатність виокремлювати змістовно-семантичний гештальт із текстового поля. Зокрема, цю здатність було віднесено до вміння виокремлювати в інформаційному полі зв'язні, повні та логічно безперервні послідовності. Імпульсивність – рефлексивність

виявилася як здатність вникати у діалогічне підґрунтя тексту, особистісно сприймати його зміст і робити конкретні висновки особистого або суб'єктивного характеру. Глобальність – специфічність пов'язана з тенденцією сприймати інформацію як виняткову або загальну, здатністю типізувати інформацію, порівнювати її з аналогічними, виключати її з інформаційного поля і приймати як «унікальну», повністю ігноруючи навколишнє середовище. Складність-простота виникла як спроба нормалізувати текст або розгорнути його як щось різноманітне. Прояв цієї операції залежить від мотивації розпізнавання тексту. Аналітичність – композиційність – проявилася як тенденція зосередитися на окремих елементах інформації та детально описати зміст, або прагнення представити текст у термінах низки структурних елементів. Конкретність – абстрактність проявлялася у вигляді буквального або невербального впізнавання змісту.

На другому етапі емпіричного дослідження авторкою було виявлено, що у процесі пізнавальної діяльності комплексно-прості когнітивні стилі негативно впливають на процес розуміння інформації. Такий ментальний підхід до інформації слугує радше для дистанціювання від неї, ніж для її сприйняття. Таким чином, комплексно-прості способи розуміння використовуються для дистанціювання від несуттєвої інформації, опосередкованої для поверхневої інтерпретації. Когнітивні процеси аналізу-синтезу та конкретного-абстрактного відіграють суттєву роль у пізнавальній діяльності. Однак ці когнітивні функції не є самодостатніми у процесі розуміння і не гарантують його успіх. Роль цих функцій полягає у тому, щоб полегшити розуміння у контексті інших когнітивних і стилістичних процесів. Когнітивні процеси забезпечують виокремлення основних елементів пізнавальної діяльності.

У такий спосіб результати емпіричного дослідження уможливили доповнення теоретичних висновків й емпірично довели, що соціально-психологічні чинники здійснюють вплив на взаємозв'язок когнітивно-стильових особливостей та пізнавальної діяльності особистості юнацького віку, провідними з яких виступають: соціальне середовище (сімейні установки; освітнє середовище); культурне середовище (індивідуалістичні та

колективістичні культури); соціальні стереотипи (досвід багатозадачності; досвід вирішення проблем в групах); емоційна саморегуляція (позитивні емоції; відсутність соціальної підтримки й емоційні труднощі); мотивація та соціальні установки (формування когнітивних стратегій: логічний та аналітичний підхід або глобальний та інтуїтивний; флексибільність мислення; соціальна рефлексія).

Кількісний та якісний аналіз результатів констатувального етапу емпіричного дослідження із застосуванням методів математичної статистики дозволив формалізувати емпіричні дані у психологічні результати та висновки.

Врахування соціально-психологічних чинників взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності юнаків забезпечили можливість побудови інтегрованої програми соціально-психологічного супроводу процесів формування й розвитку когнітивно-стильових особливостей успішності пізнавальної діяльності особистості та оптимізації їх взаємодії у юнацькому віці.

У третьому розділі *«Соціально-психологічні основи формування і розвитку когнітивно-стильових передумов пізнавальної діяльності особистості та оптимізації їх взаємодії у юнацькому віці»* дисертанткою розкрито методологічні принципи розробки та реалізації інтегрованої програми соціально-психологічного супроводу процесів формування й розвитку когнітивно-стильових особливостей успішності пізнавальної діяльності особистості та оптимізації їх взаємодії у юнацькому віці і проведено оцінку її ефективності.

Авторкою підтверджено, що концептуальні засади запропонованої інтегрованої соціально-психологічної програми віддзеркалюють теоретико-методологічні передумови соціально-психологічної основи взаємодії когнітивно-стильових особливостей й специфіки пізнавальної діяльності особистості юнацького віку у науковій літературі, загальних підходів до розуміння когнітивного стилю у різних парадигмах й, власне, соціально-психологічної специфіки прояву когнітивно-стильових особливостей й пізнавальної діяльності саме в юнацькому віці.

Розроблена інтегрована програма містить методологічний, змістовий та технологічний компоненти і передбачає, зокрема, формування соціально-психологічних передумов ефективного прояву когнітивно-стильових особливостей особистості юнацького віку в умовах пізнавальної діяльності.

Авторка спрямовує зміст інтегрованої програми на реалізацію характеристик полярних когнітивних стилів, на поєднання функцій мислення, визначених у когнітивних стилях, на розвиток навичок пізнавальної діяльності учасників, що дає змогу досягти головної мети дослідження: формування і розвиток у осіб юнацького віку навичок пізнавальної діяльності, що впливають на розвиток мисленнєвих функцій, когнітивних стилів і характеристик полярних когнітивних стилів, а також соціально-психологічних чинників; поєднання когнітивних функцій та особистісних особливостей, що сприяють реалізації характеристик полярних когнітивних стилів, соціально-психологічні умов ефективного формування пізнавальної діяльності осіб юнацького віку, які мають включати формування пізнавальних орієнтирів і навичок пізнавальної діяльності.

Цілком доведено, що розроблена інтегрована соціально-психологічна програма розвитку й формування когнітивно-стильових передумов пізнавальної діяльності осіб юнацького віку з урахуванням когнітивно-стилістичних характеристик, сприяє розвитку пізнавальної діяльності. Зміст програми спрямований на реалізацію полярних характеристик когнітивного стилю та досягнення гармонійного поєднання функцій мислення, представлених когнітивними стилями й виокремлених соціально-психологічних чинників, що впливають на взаємодію когнітивного стилю та пізнавальної діяльності особистості юнацького віку. Така реалізація уможливується завдяки поєднанню когнітивних функцій з соціально-психологічними властивостями. Розвивальні впливи на такі соціально-психологічні чинники: соціальне середовище; культурне середовище; соціальні стереотипи; емоційна саморегуляція; мотивація та соціальні установки; соціальна рефлексія й особистісні якості, як креативність, рефлексивність, чутливість та активність, слугували засобом розвитку пізнавальної діяльності.

Загалом зміст дисертації Тьор Л.В. дає підстави стверджувати, що виконане дослідження є значним внеском у вітчизняну психологічну науку, його результати містять безсумнівну наукову новизну й пройшли необхідну апробацію у ході обговорень на міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах-тренінгах, участі у програмах, проектах. Матеріали дисертаційної роботи отримали належне висвітлення у наукових публікаціях авторки. Дисертацію та автореферат оформлено згідно з вимогами МОН України. Автореферат відображає головні положення та результати дисертації. Дисертація характеризується чіткою структурованістю, логічністю, цілісністю і завершеністю, що свідчить про ґрунтовність вибору теми та наявність подальших перспектив у процесі її дослідження.

Не дивлячись на безумовні переваги дисертаційного дослідження Тьор Л.В., є певні зауваження і побажання:

1. У процесі теоретичного аналізу специфіки соціально-психологічних чинників взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності, вважаємо за необхідне більш чітку диференціацію структурних складових такої взаємодії, що уможливорює об'єктивний розподіл формуально-розвивальних заходів та доцільність комплексного їх застосування.

2. Упродовж емпіричного дослідження авторкою слушно ставиться наголос на соціально-психологічних чинниках взаємодії когнітивно-стильових особливостей й пізнавальної діяльності осіб юнацького віку, але поза увагою залишається гендерний аспект. На нашу думку, варто було б акцентувати увагу й на гендерній специфіці означеної взаємодії, адже цей аспект є значущою складовою соціально-психологічних чинників, що впливають на взаємодію когнітивного стилю й пізнавальної діяльності осіб зазначеної вікової категорії.

3. У третьому розділі роботи вважаємо за потрібне запропонувати авторкою індивідуальні заходи щодо формування й розвитку пізнавальної діяльності, котрі враховували б особливості досліджуваних виділених кластерно-психологічних типів.

4. На нашу думку, у висвітленні особливостей інтегрованої програми соціально-психологічного супроводу процесів формування й розвитку

когнітивно-стильових особливостей успішності пізнавальної діяльності особистості та оптимізації їх взаємодії у юнацькому віці, варто було б акцентувати увагу на діяльності соціально-психологічних служб закладів загальної середньої освіти й закладів вищої освіти.

Зазначені недоліки та зауваження не знижують цінності здійсненого дослідження та загальної позитивної оцінки дисертації, як завершеного цілісного наукового доробку.

Все вищезазначене дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження «Соціально-психологічні чинники взаємодії когнітивного стилю та пізнавальної діяльності у юнацькому віці» відповідає всім вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» із змінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам МОН України, які висуваються до підготовки кандидатської дисертації, а її авторка Тьор Лариса Вікторівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри психології, педагогіки
та філософії Кременчуцького
національного університету
імені Михайла Остроградського

Ольга ЛІТВИНОВА

Перший проректор

Володимир НИКИФОРОВ

Підпис *Литвінова*
ЗАСВІДЧУЄТЬСЯ
Ст. інспектор відділу кадрів
КРЕМЕНЧУЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО

Гілокім
10 12 20 24 р.

**ВІДДІЛ
КАДРІВ**